
О. Плотніков,
доктор економічних наук, професор

ПРОБЛЕМИ МІФОЛОГІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Досліджені проблеми міфологізації світового економічного розвитку, включаючи міфологізацію світового руху капіталу. Це було здійснено шляхом визначення традиційних міфів, що супроводжують розуміння розвитку як світової економіки, так і ролі й місця економіки України в системі міжнародних економічних відносин.

Відзначається, що протягом багатьох років свідомо чи підсвідомо культивувався міф про те, що світова економіка ось-ось впаде в кризу, з якої не зможе вийти ніколи. Можливо, причиною такої культивуваці було ще радянське ідеологічне "ставлення до імперіалізму", можливо, спроби виправдовування того, що відбувалося з часів набуття незалежності Україною.

Певною мірою такий міф був спростований ще під час кризи 1997—1998 рр., коли досить відчутні потрясіння на ринках, які нещодавно виникли та динамічно розвиваються, не призвели до надзвичайних подій світового характеру. Світова економіка досить гідно вийшла з цієї кризи, і подальший розвиток свідчив уже про вдале використання досвіду такої кризи. Події 11 вересня 2001 р. також спочатку сприймалися як щось карколомне, що призведе до руйнування світової економіки. Хоча вересневе розгортання подій дійсно можна кваліфікувати як вагоме потрясіння світової економіки, досить швидко провідні країни світу нормалізували ситуацію і вийшли на рівень економічного поживлення.

Робиться висновок, що давати характеристики темпам розвитку світової економіки досить важко, але, навіть при тому, що час від часу міжнародні інституції переглядають свої прогнози, загальні оцінки відносно позитивні. Все більш актуальним

залишається усунення перешкод, що заважають торгівлі та інвестиціям і наносять шкоду населенню країн, що розвиваються. Хоча певна невизначеність на світових фінансових ринках негативно вплинула на динаміку економічного зростання.

Згідно з даними, отриманими в результаті дослідження, до числа факторів, що стримують світовий ріст у короткотерміновій перспективі, входять відсутність упевненості споживачів і наслідки корпоративних фінансових скандалів у США, деяка занепокоєність інвесторів дисбалансом банківської системи Японії та проблеми з боргами Латинської Америки.

Констатується, що пожвавлення світової економіки спростувало, принаймні, три міфи, розповсюджені в Україні.

По-перше, був розвінчаний міф про те, що після 11 вересня 2001 р. в країнах Заходу почався небувалий спад, який мав би абсолютно непрогнозовані наслідки для сучасної цивілізації. Захід виявився більш стійким до подібного роду потрясінь, і нинішнє пожвавлення демонструє саме таку стійкість.

По-друге, практично синхронне пожвавлення в країнах Заходу демонструє те, що ці країни досить жорстко пов'язані одна з одною у рамках глобалізації й характеризує неспроможність поглядів на те, що країни Заходу вельми роз'єднані і не мають механізмів синхронізації економічного розвитку.

По-третє, традиційно неспроможним є міф про істотну інтегрованість української економіки у світогосподарські зв'язки. Така інтеграція є надто незначною, якщо судити по повній відсутності якого-небудь взаємозв'язку в динаміці макроекономічних показників України й розвинених країн ще протягом четвертого кварталу 2001 р. та всього 2002 р.

Робиться висновок про те, що пожвавлення світової економіки, яке відзначається сьогодні, не має однозначного впливу на Україну. Серед позитивів можна визначити те, що тією або іншою мірою західний капітал буде працювати з Україною, хоч умови й принципи такої роботи, природно, зазнають змін. До негативів можна віднести історичні умови такого пожвавлення — зараз країни Заходу більш зациклені "самі на собі", а не на пошуку можливостей роботи з ризикованими ринками, до яких відноситься й Україна.

Враховуючи багаторічне економічне падіння, досить важко створити пристойний міф, який би виправдовував такі події та оцінював неперевершену роль чи то так званих чергових

"молодих реформаторів", чи то "прозорливості курсу радикальних ринкових реформ" діючої влади.

Багато говорилось про те, що Україна є рекордсмен з падіння серед постсоціалістичних країн Європи і колишніх радянських республік. Наша країна єдина, у якій цей період тривав 10 років. За розрахунками Світового банку, ВВП України в 2000 р. складав лише 43% від показника 1990 р., а серед 24 постсоціалістичних країн та колишніх республік більше зменшення ВВП за Україну мали лише Молдова та Грузія.

Протягом цих 10 років промислове виробництво в Україні скоротилось на 59%. Якщо порівняти процеси падіння в Україні з роками "Великої депресії" (1930—1934 рр.), то найбільший період падіння відзначався в США — 4 роки, а найменший — у Великій Британії — 2 роки. При тому, що промислове виробництво в США скоротилось на 27%, а у Великій Британії — лише на 6%.

Визначається ще одна сторона порівняння. Не можна пишатися показниками відсотків зростання, яке відбувається зараз, не аналізуючи те, яка саме країна має такі показники. Дійсно, якщо порівнювати показники зростання України в 2003 р. (+9,4%) та прогнози на зростанні в 2004 р. (+9,5%) з показниками зростання країн ОЕСР (1,1%) і навіть з Росією (3,5%), то взагалі наша країна виглядає чудово. Але значення 1% зростання для України і країн ОЕСР аж ніяк не одне і те ж, навіть з Росією. Якщо ж поєднати аргументацію про наповнення показників зростання в залежності від того, економіка якої країни зростає з тим, що старт економічного зростання України був рекордно низьким, то міфи про такий уже надзвичайно позитивний розвиток подій в Україні не витримують ніякої критики.

Враховуючи наведені вище тенденції розвитку світової економіки, здійснено обґрунтування концепції доцільності руху капіталу, основі аналізу процесів фінансової глобалізації.

Традиційно існує багато положень, які характеризують суто економічні показники, за якими капітал починає рухатися в залежності від тих чи інших макроекономічних показників. Мова, як правило, йде про норму прибутку, показники облікової ставки центральних банків, зростання ВВП тощо.

Разом з тим практика руху капіталу і країн з розвинутою економікою й країн Центральної і Східної Європи свідчить, що сучасні реалії не описуються традиційними підходами щодо

впливу макроекономічних показників на рух капіталу. Всього цього необхідно й достатньо для формулювання гіпотези про доцільність руху капіталу. Доцільність вимірюється не макроекономічними показниками, а іншими (позакоекономічними) факторами впливу. Причому ці інші фактори виступають як домінуючі при визначенні доцільності чи недоцільності руху капіталу.

Відзначається, що міфічним є зацікавленість іноземного капіталу в співробітництві з Україною, як країною, що так швидко розвивається і зростає. Показник у 140 дол. на душу населення іноземних інвестицій, що здійснені в Україну на початок 2004 р., досить скромний показник. При цьому всього кількість підприємств, у які вкладені іноземні інвестиції, знаходиться на рівні 9 тис.

І це при тому, що країни Східної Європи та колишнього СРСР залишаються досить привабливими для прямих іноземних інвестицій. Згідно з прогнозами Economist Intelligence Unit, у 2001—2005 рр. сумарне надходження прямих іноземних інвестицій у 27 країн регіону складе 162 млрд дол., що більш ніж на третину перевищує показник за попередній період (119 млрд дол. в 1996—2000 рр.). У 2002 р. прогнозується обсяг інвестицій у 32 млрд дол. при 28 млрд дол. в 2000 р.

Констатується, що як це не звучить парадоксально, для України все ще актуальним є визначення свого реального місця у світі, яке б співпадало з національними амбіціями і було б адекватно сприйнято світовою спільнотою. У цьому плані міфологізація також має можливості для свого розвитку. Серед іншого, місце у світі може характеризуватися рейтингом конкурентоспроможності.

Найбільш конкурентоспроможними країнами у світі в 2002 р. Всесвітній економічний форум визнав Сполучені Штати й Фінляндію. Ці держави зайняли два верхніх рядки в опублікованих рейтингах зростання конкурентоспроможності та макроекономічної конкурентоспроможності. Експерти Всесвітнього економічного форуму включили до свого дослідження 80 країн. З колишніх радянських республік до звіту ввійшли Україна, Росія та три балтійські країни.

У першому рейтингу Україна зайняла 77-ме місце. На одну позицію Україну обігнав Гондурас, а відстали від нашої держави Болівія, Зімбабве й Гаїті. В порівнянні з минулим роком

Україна втратила вісім позицій — у 2001 р. вона займала 69-те місце. Росія посіла 64-й рядок, втративши одну позицію. Естонія зайняла 26-те місце, Литва — 36-те, Латвія — 44-те. Крім США та Фінляндії, лідирують у цьому дослідженні Тайвань, Сінгапур, Швеція, Швейцарія, Австралія, Канада, Норвегія й Данія. Велика Британія опинилася на 11-му місці рейтингу, Японія — на 13-му, Німеччина й Франція посіли 14-те й 30-те місця відповідно.

У дослідженні макроекономічної конкурентоспроможності Україна опинилася на 69-му місці (минулого року — 59-те), Росія — на 58-му місці (56-те), Естонія зайняла 30-й рядок, Литва — 40-й, Латвія — 45-й. У цьому рейтингу, крім абсолютних лідерів — США та Фінляндії, на перших позиціях опинилися Велика Британія, Німеччина, Швейцарія, Швеція, Нідерланди, Данія, Сінгапур та Канада.

Враховуючи реалії рейтингу конкурентоспроможності, результати дослідження Всесвітнього економічного форуму свідчать: країни, що розвиваються, знову почали відставати в темпах поліпшення економічного середовища від розвинутих економік. Розрив у показниках конкурентоспроможності між бідними й багатими країнами знову зростає.

Відзначається, що місце України у світі характеризується також і можливостями інтеграції до європейської спільноти. У першу чергу, це можна охарактеризувати міфологізацією проблеми розширення ЄС та впливом цього процесу на перебіг подій в Україні. Ця проблема є вкрай важливою, і не лише з точки зору мінімізації негативних наслідків, а й взагалі з точки зору подальшої орієнтації нашої країни. Тут також панують міфи про можливості швидкого досягнення цілей.

Перш за все, це хід здійснення економічних реформ та економічні показники нашої країни. Можна навести єдиний приклад, ВВП на душу населення, який в Україні аж ніяк не може порівнюватися з аналогічними показниками не лише західно-європейських країн, а й країн, які є кандидатами на вступ до ЄС у найближчому майбутньому. За статистикою вже цитованого Economist Intelligence Unit, у 2000 р. ВВП на душу населення України складав 619 дол., що дає країні 19 місце серед 27 колишніх соціалістичних країн та союзних республік. При тому, що рекордсменом є Словенія — 10 000 дол., а на останньому місці знаходиться Таджикистан — 176 дол. До речі, аналогічний

показник в індустріально розвинутих країнах знаходиться на рівні 20000 дол. А ставити завдання перед державою, як це робиться на офіційному рівні, у найближчі роки досягти по цьому показнику розвинутих європейських країн можна лише у випадку, якщо більша частина населення раптово помирає.

Крім загального напрямку євроінтеграції, існують і більш поточні проблеми вступу до СОТ. Проблеми вступу до СОТ, мінімізації негативних наслідків та вишукування якихось позитивів не може не стикатися з місцем України у світі. Тому, здійснюючи роботу по вступу до СОТ, треба реально оцінювати місце України у світі. І те, що існує так зване "самобачення" України, її ролі та місця у світі, це одне, але існує і більш реальне бачення можливостей нашої держави з боку світової економічної й політичної спільноти.

У дослідженні стверджується, що є відомий магістральний напрямок вступу до СОТ і не варто аналізувати доцільність такого вступу. Мова про інше. Ще з часів Радянського Союзу в суспільстві постійно культивується надія хтосна на що, що призведе до однозначно позитивних наслідків, після яких настане повне щастя. Теж саме відбувається зараз зі вступом до СОТ. Причому це не є навіть чимось виключно національним. Ще в 2000 р. влітку в Хорватії місцеві газети виходили з величезними заголовками типу "з осені все стане дешевшим на 30%, тому що країна вступає до СОТ".

Підкреслюється, що треба реально ставитись до переваг і недоліків вступу до СОТ, але не можна перетворювати цю процедуру в інструменти державної пропаганди, причому пропаганди вкрай сумнівного змісту.

Стосунки на рівні СОТ є проблемою відповідного рівня в державі, а проводити так званий лікнеп та інформувати кожен домогосподарку що таке СОТ та навіщо вона необхідна, навряд чи доцільне. Таке прагнення знову ж нагадує часи СРСР, коли існувала система політпросвіти, де в обов'язковому порядку вивчали різного роду речі, без яких просто можна прожити пересічному громадянину. Все ж таки вступ до СОТ та його наслідки — це проблема фахівців, а не широких верств громадськості.

Проблематичність здійснення ринкових реформ призвела навіть до появи такої концепції "приреченості України". Згідно з цією концепцією, наша держава за логікою світового

розвитку знаходиться на узбіччі економічних процесів. Це черговий і дуже небезпечний міф.

Відзначається, що, на жаль, процес трансформації в Україні затягнувся. Якщо порівняти Україну з країнами Центральної й Східної Європи, то, звичайно, Польща, Чехія чи Угорщина мають зовсім інші — набагато позитивніші — економічні показники. Це стосується й того, як розвивається їхній національний капітал і як вони працюють із іноземними інвестиціями.

О. Мельник,

доктор економічних наук, професор

ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНИХ ЦЕНТРІВ СВІТУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У ході проведеного дослідження виявлено, що на початку ХХІ ст. розкол сучасної цивілізації поглиблюється. Цивілізація поділена на дві нерівні частини — на постіндустріальні країни та на країни "третього світу". Ці частини нерівні не тільки з боку природно-географічних параметрів, але насамперед з погляду соціально-економічного розвитку й характеру світових господарських зв'язків. Сьогодні три основних центри постіндустріального світу — США, Європейський Союз і Японія — створюють більше 62% світового ВВП, на їхній території починається чи закінчується більш 80% світових торгових потоків, вони забезпечують близько 85% загальносвітового обсягу міжнародних інвестицій. Нарешті, у цих країнах зосереджено майже 97% світового інтелектуального потенціалу, що забезпечує більше 90% виробництва високотехнологічних товарів. В останнє десятиліття ХХ ст. частка загальносвітового багатства, що знаходиться в розпорядженні громадян розвинутих країн, які складають близько 1/5 населення планети, зросла з 70 до 82,7%, тоді як частка такого багатства, що припадає на 1/5 населення, що живе в найбідніших регіонах, зменшилась з 2,3 до 1,4%, і надії на зміну даної ситуації виглядають ілюзорними.

Визначено, що причини поглиблення розколу сучасної цивілізації пов'язані з новою виробничою революцією, деякі елементи якої стали помітні з 50—60-х років ХХ ст., і яка одержала назву науково-технічної. Але точніше було б її назвати науково-інформаційною, тому що вона ґрунтується на використанні наукового знання, і базовою сферою самих революційних змін